Z Badań nad Książką i Księgozbiorami Historycznymi 2026, t. 20, z. 3
The Studies into the History of the Book and Book Collections 2026, vol. 20, no. 3
www.bookhistory.uw.edu.pl
https://doi.org/10.33077/uw.25448730.zbkh.2026.998

Alicja Łuczyńska
Muzeum Warmii i Mazur w Olsztynie
alicja.luczynska87@gmail.com
0000-0002-4096-6569

Szesnastowieczne edycje dzieł Andreasa Vesaliusa w katalogach bibliotek pałacowych w Słobitach i Dzikowie Iławeckim z początku XVIII i XIX w.[1]

Sixteenth-Century Editions of Andreas Vesalius's Works in Catalogues of the Palace Libraries at Słobity and Dzikowo Iławeckie from the Early Eighteenth and Early Nineteenth Centuries

Abstract: This article examines records of 16th-century editions of Andreas Vesalius's works in surviving catalogues of two Prussian aristocratic libraries: the Dohna family library at Słobity and the Schwerin family library at Dzikowo Iławeckie. Through a comparative analysis of bibliographical entries, it identifies works formerly held in collections dispersed or destroyed during or shortly after the Second World War. The printed catalogue of the Słobity library, compiled by Hildebert Schellhorn and published in 1858, records the second edition of *De humani corporis fabrica* (Basel, 1555). Two manuscript catalogues of the Dzikowo Iławeckie library, dating from the early eighteenth century, contain entries for a work described as *Anatomia*. The place of publication recorded in one of them suggests that it was *Tabulae anatomicae sex* (Venice, 1538). These findings demonstrate an interest in Vesalius's works among Prussian aristocratic collectors and suggest that scientific content, artistic quality and the prestige of ownership contributed to their appeal. The article also highlights the value of historical library catalogues for reconstructing lost collections. The present whereabouts of the recorded copies remain unknown.

Keywords: Andreas Vesalius – *De humani corporis fabrica* – *Tabulae anatomicae sex* – aristocratic libraries – historical library catalogues – 16th-century editions – Słobity – Dzikowo Iławeckie

1 Tekst powstał na marginesie pracy nad dysertacją doktorską pod tytułem „Biblioteka zu Dohnów w Markowie. Dzieje i zbiory" pod kierunkiem dr hab. Arkadiusza Wagnera, prof. UMK.

© CC BY-NC 4.0

Słowa kluczowe: Andreas Vesalius – *De humani corporis fabrica – Tabulae anatomicae sex* – biblioteki arystokratyczne – historyczne katalogi biblioteczne – edycje XVI-wieczne – Słobity – Dzikowo Iławeckie

W 1543 r. wydane zostały dwie rozprawy, które stały się punktami zwrotnymi w dziejach nauki europejskiej: *De revolutionibus orbium coelestium*[2] Mikołaja Kopernika oraz *De humani corporis fabrica*[3] Andreasa Vesaliusa. Dzieło drugiego z uczonych stworzyło podwaliny pod nowoczesną anatomię, stanowiąc przełom tak w sferze treści, jak i szaty ilustracyjnej. Wybitny historyk medycyny, prof. Stanisław Konopka twierdził, że dzięki „epokowemu dziełu Wesaliusza […] rozpadł się w gruzy autorytet Galena, a świat lekarski zyskał naukowe dzieło anatomiczne, które otwarło drogę do prawdziwych badań"[4].

Celem artykułu jest zwrócenie uwagi na przechowywanie w pruskich pałacowych bibliotekach w okresie nowożytnym XVI-wiecznych edycji dzieł Vesaliusa. Księgozbiory te podczas lub bezpośrednio po zakończeniu II wojny światowej zostały doszczętnie zniszczone bądź rozproszone. O obecności dzieł Vesaliusa w bibliotekach rezydencjonalnych świadczą nieliczne zachowane katalogi biblioteczne. W artykule przedstawiono analizę zapisów bibliograficznych dzieł Vesaliusa w dwóch katalogach – słobickim oraz dzikowskim.

De humani corporis fabrica ukazało się dwukrotnie, w 1543 oraz w 1555 r., w jednej z najznakomitszych oficyn drukarskich epoki odrodzenia – bazylejskiej oficynie Johannesa Oporinusa[5]. Obie edycje wydrukowano w formacie dużego *folio* na liczących ponad 800 stronach poprzedzonych efektowną, całostronicową ryciną tytułową, przedstawiającą scenę publicznej sekcji zwłok przeprowadzanej przez autora traktatu[6]. Vesalius, przygotowując dzieło do druku, pracował dwuetapowo. W pierwszej kolejności spisywał tekst, a do

2 M. Kopernik, *Nicolai Copernici Torinensis De Revolvtionibvs Orbium cœlestium, Libri VI* [...], Norimbergæ, apud Ioh. Petreium, 1543.

3 A. Vesalius, *De Humani Corporis Fabrica Libri septem*, Basileae, ex officina Joannis Oporini, 1543.

4 S. Konopka, *Wesaliusz w Polsce. W związku z 400-letnią rocznicą jego zgonu,* „Archiwum Historii Medycyny" 1965, t.28, z. 1/2–4, s. 88. W podobnym duchu wypowiadali się m.in. Adam Burggraeve, Moritz Roth, Harvey Cushing czy John F. Fulton.

5 O działalności i znaczeniu Oporinusa w historii europejskiej książki drukowanej zob. np. H. Barycz, *Z epoki renesansu, reformacji i baroku. Prądy, idee, ludzie, książki*, Warszawa 1971, s. 59–61, 79–80, 391, 543, 580; M. Steinmann, *Johannes Oporinus. Ein Basler Buchdrucker um die Mitte des 16. Jahrhunderts*, Basel 1967; H. Szwejkowska, *Książka drukowana XV–XVIII wieku. Zarys historyczny,* Wrocław 1987, s. 69, 74, 84.

6 C. Klestinec, *Vesalius i kultura druku: publiczna sekcja zwłok jako rytuał intymny*, przeł. K. Przyłuska, „Konteksty" 2006, nr 1, s. 15–24.

jego wybranych fragmentów zlecał wykonanie odpowiednich szkiców[7]. Następnie były one przekazywane rytownikom, którzy opracowywali kompozycje na klockach drzeworytniczych. Wykonywano je z największą starannością, co znajduje odzwierciedlenie w poglądzie, iż były to dzieła rytowników z weneckiego warsztatu Tycjana[8]. System odnośników, przygotowany przez Vesaliusa, łączył obraz z tekstem, pozwalając na uniknięcie nieporozumień w zakresie anatomii, co miało kluczowe znaczenie przy ówczesnych niedostatkach fachowej terminologii. Rezultatem tych zabiegów było ponad 300 całostronicowych i pomniejszych ilustracji drzeworytniczych. Przedstawiały one szczegóły ludzkiej anatomii – budowę szkieletu, mięśni, żył, nerwów, organów trawiennych, serca i mózgu. Wizerunki ludzkich szkieletów oraz ciał z odsłoniętym układem mięśniowym przedstawiane były w wystudiowanych pozach, przydających im nie tylko dynamiki, ale i dramatyzmu[9].

Oba wydania traktatu wydrukowane zostały w sumie w około 1400 egzemplarzach[10]. Do czasów współczesnych na całym świecie zachowało się nieco ponad 700 egzemplarzy[11]. We współczesnych polskich bibliotekach przechowywanych jest 19 egzemplarzy – dwa pierwszego wydania oraz 17 wydania drugiego. Są one przechowywane w 13 bibliotekach: Bibliotece Jagiellońskiej[12] (trzy egzemplarze), Bibliotece Wyższego Seminarium Duchownego Metropolii Warmińskiej „Hosianum" w Olsztynie (dwa egzemplarze)[13], Bibliotece

7 K. Nierzwicki, *Andreasa Vesaliusa traktat o budowie ciała ludzkiego – De humani corporis fabrica 1543 – wystawa w Bibliotece CM UMK*, „Forum Bibliotek Medycznych" 2012, nr 5/2, s. 43.

8 Zob. G. Bock-Berti, *Aspects artistiques de l'iconographie d'André Vésale*, [w:] *Actes [du] Symposium International André Vésale*, Bruxelles 1993, s. 35–54; J. Chevallier, *La destinée des bois de la Fabrique de* 1543, [w:] *La Fabrique de Vésale. La mémoire d'un livre*, red. J. Vons, Paris 2016, s. 177–215; J.B. de C.M. Saunders, Ch.D. O'Malley, *The illustrations from the works of Andreas Vesalius of Brussels*, New York 2006.

9 Zob. J.L. Choulant, F. Mortimer, *History and bibliography of anatomic illustration in its relation to anatomic science and the graphic arts*, Chicago 1920, s. 178–180; Ch.D. O'Malley, *Andreas Vesalius of Brussels 1514–1564*, Berkeley – Los Angeles 1964, s. 111–186.

10 D. Margócsy, M. Somos, S.N. Joffe, *The Fabrica of Andreas Vesalius. A Worldwide Descriptive Census, Ownership, and Annotations of the 1543 and 1555 editions*, Leiden, Boston 2018, s. 9; portal internetowy poświęcony badaniom naukowców D. Margócsy'ego, M. Somosa, S.N. Joffe'a zawiera m.in. graficzne przedstawienie dystrybucji *De humani corporis fabrica* w Europie i na świecie, *The Vesalius Census,* [online] https://www.vesaliuscensus.com/ [dostęp 20.04.2026].

11 Ibidem, s. 8; S.N. Joffe, *A census of the edition of 1555 of Andreas Vesalius „De Humani Corporis Fabrica"*, „International Archives of Medicine" 2009, vol. 2, no. 26 (wersja cyfrowa: https://doi.org/10.1186/1755-7682-2-26; dostęp 29.04.2026).

12 Sygn.: Med. 948101 IV; Egz. 8: Med. 6720; zob. *Katalog druków XVI wieku ze zbiorów Biblioteki Jagiellońskiej w Krakowie. BJ 16,* pod red. M. Malickiego, oprac. M. Gołuszka [i in.], t. VII, Baden-Baden 2005 poz. V-326; Sygn.: Med. 6720 2 – nieumieszczony w cytowanym katalogu.

13 Sygn.: Sd. 670; Sd. 923; zob. T. Garwoliński, *Druki medyczne z XV i XVI wieku w zbiorach Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego Metropolii Warmińskiej „Hosianum" w Olsz-*

Uniwersyteckiej w Warszawie (dwa egzemplarze)[14], Głównej Bibliotece Lekarskiej (dwa egzemplarze)[15], Bibliotece Uniwersyteckiej we Wrocławiu (dwa egzemplarze)[16], Bibliotece Narodowej w Warszawie (jeden egzemplarz)[17], Bibliotece Uniwersyteckiej w Toruniu (jeden egzemplarz)[18], Bibliotece Uniwersyteckiej w Poznaniu (jeden egzemplarz)[19], Bibliotece Gdańskiej Polskiej Akademii Nauk (jeden egzemplarz)[20], Bibliotece Elbląskiej im. C. Norwida (jeden egzemplarz)[21], Książnicy Cieszyńskiej (jeden egzemplarz)[22], Wojewódzkiej Bibliotece Publicznej im. Witolda Gombrowicza w Kielcach (jeden egzemplarz)[23] oraz w Zakładzie Narodowym im. Ossolińskich we Wrocławiu (jeden egzemplarz)[24]. Egzemplarze cechują się rozmaitymi proweniencjami, potwierdzanymi znakami i notami własnościowymi medyków, uczonych innych specjalności, reprezentantów patrycjatu oraz arystokratów. Wśród nich warto odnotować słynnego lekarza i bibliofila krakowskiego szwajcarskiego pochodzenia Antona Schneebergera (†1581), rektora uniwersytetu

tynie, „Forum Bibliotek Medycznych" 2017, t. 10, nr 1, s. 252–281; K. Nierzwicki, *Królewiecki egzemplarz De humani corporis fabrica Andreasa Vesaliusa (Bazylea 1555) w zbiorach Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego Metropolii Warmińskiej „Hosianum" w Olsztynie*, „Z Badań nad Książką i Księgozbiorami Historycznymi" 2021, t. 15, z. 1, s. 29–55; J. Wojtkowski, *Katalog druków XVI wieku Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego Metropolii Warmińskiej „Hosianum" w Olsztynie*, Lublin 2012, s. 685.

14 Sygn.: Sd.602.1917; Sd.602.1918.

15 Sygn.: GBL SA 60.716/F/XVI; GBL SA 60.717/F/XVI.

16 Sygn. BUWr 2 D 300; BUWr 2 M 310.

17 Sygn. BN XVI.F.1451; zob. K. Nierzwicki, *Warszawski egzemplarz „De humani corporis fabrica" Andreasa Vesaliusa (Bazylea 1555) ze zbiorów Biblioteki Narodowej: przyczynek do dziejów recepcji anatomii wesaliańskiej w Polsce*, [w:] *Dawnych ksiąg niesyty. Tom studiów dedykowanych Profesorowi Januszowi Tondelowi na siedemdziesięciolecie urodzin*, pod red. I. Imańskiej i A. Wagnera, Toruń 2016, s. 167–203.

18 Sygn. Ob.6.IV.117; zob. K. Nierzwicki, *Chełmiński egzemplarz „De humani corporis fabrica" Andreasa Vesaliusa (Bazylea 1555) w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu*, [w:] *W świecie bibliologii i informatologii. Księga dedykowana Profesor Bronisławie Woźniczce-Paruzel w 70. rocznicę urodzin*, Toruń 2019, s. [59]–98.

19 Sygn. SD 2362 IV.

20 Sygn. BG PAN XIX. f. a. 43; zob. K. Nierzwicki, *W poszukiwaniu anatomicznego traktatu De humani corporis Fabrica Andreasa Vesaliusa (Basel 1543, 1555) w Gdańsku*, „Biblioteka" 2019, nr 23 (32), s. 167–207.

21 Sygn. BE Ob.6.IV.98.

22 Sygn. KC SZ K I 01; zob. K. Nierzwicki, *Egzemplarz drugiego wydania „De humani corporis fabrica" Andreasa Vesaliusa (Bazylea 1555) w zbiorach Książnicy Cieszyńskiej w Cieszynie. Część II. W księgozbiorze ks. Leopolda Jana Szersznika (XIX wiek)*, „Roczniki Biblioteczne" 2021, t. 65, s. 5–28.

23 Sygn. WBP Kielce XVI w. Inw. 2100.

24 Sygn. SD XVI. F. 13.820; zob. D. Sidorowicz-Mulak, A. Wagner, *Dzieło Vesaliusa w oprawie Mistrza Dawida a problem początków księgozbioru króla Zygmunta Augusta*, „Roczniki Biblioteczne. Czasopismo poświęcone kulturze książki i komunikacji piśmiennej" 2015, r. 59, s. 3–24.

w Greifswaldzie Ezechiasa Reicha, wrocławskiego lekarza Raphanusa (Meerretticha) Wenceslausa (†1599), gdańskiego uczonego Vincentiusa Fabriciusa (†1667), czy też rajcę elbląskiego Andreasa Morenberga. W przypadku żadnego z dotychczas opisanych woluminów traktatu Vesaliusa nie odnotowano jednak księgoznaku lub noty własnościowej, które wskazywałyby na jego niegdysiejsze przechowywanie w pruskich bibliotekach pałacowych[25]. Analiza kilku katalogów bibliotecznych tych księgozbiorów przeprowadzona przez autorkę wskazuje zaś, że egzemplarze drugiej edycji dzieła Vesaliusa przechowywano w dwóch dawnych księgozbiorach rezydencjonalnych w Prusach Książęcych i późniejszym Królestwie Prus[26].

Pierwszy z nich znajdował się w pałacu w Słobitach (niem. Schlobitten), należącym od 1525 r. do jednego z najważniejszych arystokratycznych rodów pruskich – zu Dohna. Gromadzony tam przez kilka pokoleń zbiór stanowi przykład uniwersalnej biblioteki arystokratycznej. W pałacu przechowywano wydawnictwa o szerokim zakresie tematycznym i chronologicznym. Były to woluminy wydawane w języku niemieckim oraz w innych językach – francuskim, włoskim, angielskim czy po łacinie. Ważnym fragmentem kolekcji były również publikacje dotyczące samego rodu – rękopisy, wydawnictwa ich autorstwa oraz prace im poświęcone[27]. Duży wpływ na początkowy rozwój słobickiego księgozbioru mieli Abraham (†1631) oraz Aleksander (†1728) zu Dohnowie. W 2. poł. XIX i początkach XX stulecia nastąpił gwałtowny przyrost zgromadzonych w Słobitach woluminów. Wówczas właściciel Słobit, Richard Wilhelm zu Dohna (†1916) postanowił rozbudować zachodnie skrzydło pałacu, aby pomieścić tam nowe nabytki[28]. W latach 20. XX w. Edward Chwalewik oszacował słobicki księgozbiór na ok. 50 000 woluminów[29].

25 Jedynym egzemplarzem, w którym odnotowano pruską proweniencję jest ten aktualnie przechowywany w zbiorach Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego Metropolii Warmińskiej „Hosianum" w Olsztynie. Widnieje tam zapiska proweniencyjna Johannesa Zeliusa oraz jego syna Heinricha (†1564), który pełnił funkcję bibliotekarza Biblioteki Zamkowej księcia Albrechta Hohenzollerna w Królewcu. Egzemplarz trafił tam po jego śmierci, a w XIX w. stał się częścią kolekcji Biblioteki Uniwersyteckiej w Królewcu, zob. K. Nierzwicki, *Królewiecki egzemplarz De humani corporis fabrica* [...], s. 31–40.

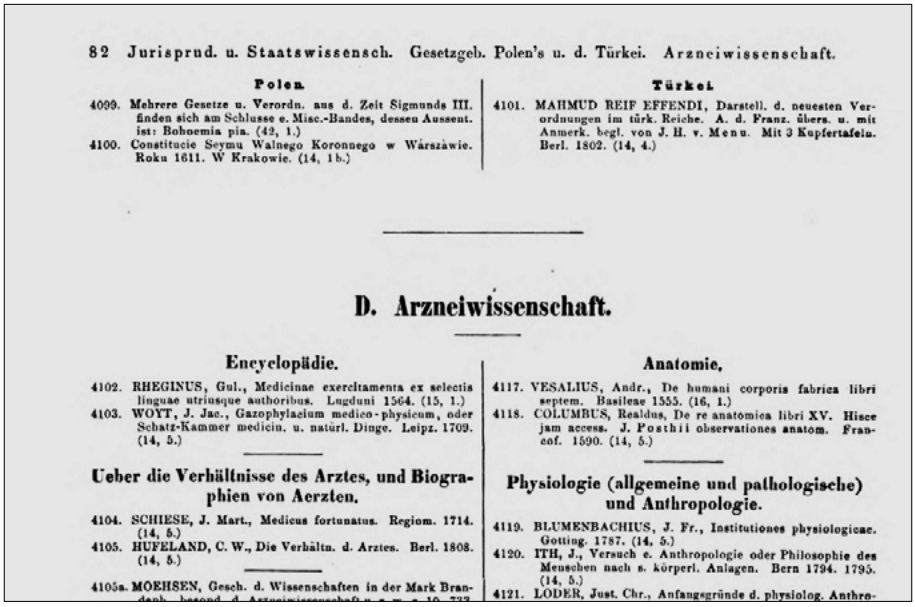
26 Być może nie były to jedyne pruskie, pałacowe biblioteki, w których przechowywany był traktat Vesaliusa. Niestety, w opracowaniach dotyczących pruskich pałaców zazwyczaj znaleźć można jedynie opisy wystroju i charakterystykę detali architektonicznych pomieszczeń bibliotecznych. Podawana jest też, choć nie zawsze, ogólna liczba przechowywanych w pałacach woluminów.

27 H. Keferstein, *Biblioteka Dohnów w Słobitach. Próba charakterystyki ze szczególnym uwzględnieniem poloników*, „Roczniki Biblioteczne" 1985, r. 29, z. 1–2, s. 332–334.

28 Ch. Krollman, *Das Schlobitter Archiv und die Bibliothek,* [w:] K. Grommelt, Ch. von Mertens, *Das Dohnasche Schloss Schlobitten in Ostpreußen*, Stuttgart 1962, s. 366.

29 E. Chwalewik, *Zbiory polskie: archiwa, bibljoteki, gabinety, galerje, muzea i inne zbiory pamiątek przeszłości w ojczyźnie i na obczyźnie w porządku alfabetycznym według miejscowości ułożone,* t. 2: *N–Ż*, Warszawa – Kraków 1927, s. 190.

Il.1 *Bücher-Verzeichnis der Majorats-Bibliothek von Schlobitten*, angefertigt von H. Schellhorn, Berlin 1858; źródło: Biblioteka Muzeum Warmii i Mazur w Olsztynie, sygn. III/15388; zdjęcie: A. Łuczyńska

82 Jurisprud. u. Staatswissensch. Gesetzgeb. Polen's u. d. Türkei. Arzneiwissenschaft.

Polen.

4099. Mehrere Gesetze u. Verordn. aus d. Zeit Sigmunds III. finden sich am Schlusse e. Misc.-Bandes, dessen Aussent. ist: Bohoemia pia. (43, 1.)
4100. Constitucie Seymu Walnego Koronnego w Warszawie. Roku 1611. W Krakowie. (14, 1b.)

Türkei.

4101. MAHMUD REIF EFFENDI, Darstell. d. neuesten Verordnungen im türk. Reiche. A. d. Franz. übers. u. mit Anmerk. begl. von J. H. v. Menu. Mit 3 Kupfertafeln. Berl. 1802. (14, 4.)

D. Arzneiwissenschaft.

Encyclopädie.

4102. RHEGINUS, Gul., Medicinae exercitamenta ex selectis linguae utriusque authoribus. Lugduni 1564. (15, 1.)
4103. WOYT, J. Jac., Gazophylacium medico-physicum, oder Schatz-Kammer medicin. u. natürl. Dinge. Leipz. 1709. (14, 5.)

Ueber die Verhältnisse des Arztes, und Biographien von Aerzten.

4104. SCHIESE, J. Mart., Medicus fortunatus. Regiom. 1714. (14, 5.)
4105. HUFELAND, C. W., Die Verhältn. d. Arztes. Berl. 1808. (14, 5.)

4105a. MOEHSEN, Gesch. d. Wissenschaften in der Mark Brandenb. besond. d. Arzneiwissenschaft.

Anatomie.

4117. VESALIUS, Andr., De humani corporis fabrica libri septem. Basileae 1555. (16, 1.)
4118. COLUMBUS, Realdus, De re anatomica libri XV. Hisce jam access. J. Posthii observationes anatom. Francof. 1590. (14, 5.)

Physiologie (allgemeine und pathologische) und Anthropologie.

4119. BLUMENBACHIUS, J. Fr., Institutiones physiologicae. Gotting. 1787. (14, 5.)
4120. ITH, J., Versuch e. Anthropologie oder Philosophie des Menschen nach s. körperl. Anlagen. Bern 1794. 1795. (14, 5.)
4121. LODER, Just. Chr., Anfangsgründe d. physiolog. Anthro-

W 1729 r. J.H. Jacobi opracował katalog książek oraz rękopisów należących do A. zu Dohny[30]. Prace w tym zakresie zakończył w 1858 r. Hildebert Schellhorn, opracowując wydany drukiem *Bücher-Verzeichnis der Majorats-Bibliothek von Schlobitten*[31]. Katalog podzielony został na dwie części – „Systematischer Theil" i „Alphabetischer Theil". Pierwsza z nich obejmuje dziewięć kategorii głównych, które podzielono na wiele poddziałów, punktów i podpunktów, zaś druga zawiera alfabetyczny spis nazwisk autorów. Ogółem liczba skatalogowanych pozycji wyniosła 11 777. Wiele spośród publikacji powtarza się w różnych działach, a numery porządkowe niejednokrotnie są podwójne lub potrójne i oznaczone dodatkowo literami „a" i „b".

W katalogu tym *De humani corporis fabrica* Vesaliusa odnotowano w czwartej, głównej kategorii tj. w naukach medycznych (*Arzneiwissenschaft*), w podkategorii *Anatomie*[32]. Widnieje ono pod numerem 4117, zaś nota ma następującą treść: „VESALIUS, Andr., De humani corporis fabrica

30 H. Keferstein, dz. cyt., s. 334.

31 *Bücher-Verzeichnis der Majorats-Bibliothek von Schlobitten*, angefertigt von H. Schellhorn, Berlin 1858.

32 Tamże […], s. 82.

libri septem. Basileae 1555. (16,1)" (il. 1). Zapis widniejący za datą wydania prawdopodobnie odnosi się do umiejscowienia woluminu w szafie bibliotecznej lub na regale z uwzględnionym numerem półki[33]. Oprócz tego dzieła skatalogowany tam został jeszcze tylko jeden druk. Było to wydane w 1590 r. dzieło *De re anatomica libri XV* autorstwa Realdo Colombo w edycji frankfurckiej[34], wzbogaconej obserwacjami anatomicznymi prowadzonymi przez Johannesa Posthiusa (†1597).

Drugim pruskim rodem, który mógł się poszczycić posiadaniem traktatu Vesaliusa, byli Schwerinowie, rezydujący w Dzikowie Iławeckim (niem. Wildenhoff). Pierwsza wzmianka źródłowa dotycząca wsi pochodzi z 1414 r. W latach 30. XVI w. stała się ona własnością przedstawicieli rodu von Waldburg, a w połowie XVII w. przejęta została przez Schwerinów. Wówczas to do pałacu przeniesione zostały ich archiwalia rodowe, które wcześniej składowane były w Schwerinsburgu (Meklemburgia) oraz Alt-Landsbergu (Brandenburgia)[35]. Od początku XVIII w. do 1945 r. pomnażali oni także bibliotekę pałacową, która już na początku XVIII w. liczyła blisko 4000 woluminów. Dane te przynoszą zidentyfikowane ostatnio przez autorkę niniejszego tekstu, rękopiśmienne katalogi biblioteki dzikowskiej tego okresu, przechowywane obecnie w Archiwum Państwowym w Olsztynie[36]. Pierwszy z nich podzielony został na pięć kategorii tematycznych („Libri Theologici", „Libri Juridici", „Libri Philosophici", „Libri Historici" oraz „Libri Medici"), w obrębie których zastosowano układ alfabetyczny. Dzieło Vesaliusa skatalogowano w ostatniej kategorii tematycznej – „Libri Medici". Znajdujący się tam zapis składa się z imienia i nazwiska autora „Andr. Vesalii", za którym zapisano uproszczony tytuł „Anatomia". Brak dokładniejszych danych bibliograficznych uniemożliwia rozstrzygnięcie o jaki konkretnie traktat Vesaliusa chodzi. Na szczęście pomocą w identyfikacji służy drugi katalog dzikowskiego księgozbioru z po-

33 Słobicki katalog pozbawiony jest wstępu lub objaśnienia dotyczącego zastosowanego w nim schematu opisu.

34 R. Colombo, *Realdi Colvmbi Cremonensis* [...] *De re Anatomica libri XV: Hisce iam accesserunt Ioannis Posthii Med. D. Observationes Anatomicæ*, Francofvrdi, Apud Ioannem Wechelum, 1590.

35 W przygotowaniu artykuł A. Łuczyńskiej pod roboczym tytułem *Przypuszczalny katalog biblioteki pałacowej Schwerinów w Dzikowie Iławeckim z początku XVIII stulecia w zbiorach Archiwum Państwowego w Olsztynie.*

36 Archiwum Państwowe w Olsztynie (dalej APO), sygn. 42/381/0/-/253, *[Inwentarz biblioteki zawiera prace teologiczne, filozoficzne, prawne, z zakresu medycyny, historii i geografii]*; w przygotowaniu artykuł autorstwa autorki niniejszego komunikatu pod roboczym tytułem *Przypuszczalny katalog biblioteki pałacowej Schwerinów w Dzikowie Iławeckim z początku XVIII stulecia w zbiorach Archiwum Państwowego w Olsztynie.*

dobnego okresu: *Katalog der Schlossbibliothek*[37] składa się z 23 oddzielnych poszytów, które zszyto w jedną całość. Jego analiza wskazuje, że mógł to być rodzaj brudnopisu lub wersji roboczej sporządzonej przed spisaniem końcowej – wyżej wspomnianej – wersji pałacowego katalogu. Za tą tezą przemawia przede wszystkim mnogość powtarzających się w obu katalogach tytułów. Uwagę powinien również zwrócić sposób ich spisania. W pierwszym katalogu noty bibliograficzne zapisano starannym, wręcz kaligraficznym pismem pochyłym z uwzględnieniem układu alfabetycznego. W drugim brakuje takiej struktury, widoczne jest pismo kilku rąk, a zapisy bibliograficzne są mniej staranne. W obu rejestrach widać podobny podział tematyczny. Występuje tam kilka kategorii, a jedną z nich są również publikacje medyczne („Libri Medici"). W nocie dotyczącej Vesaliusa podano także miejsce wydania „Anatomii", tj. „Venetys", co wskazuje na inne dzieło uczonego – *Tabulae anatomicae sex*[38] – wydane w 1538 r. w weneckiej oficynie Bernardinusa Vitalisa (il. 2). Składa się na nie sześć tablic graficznych przedstawiających układ naczyniowy, do których rysunki przygotował sam Vesalius, oraz szkieletowy, którego autorem był Jan van Calcar – uczeń Tycjana i późniejszy ilustrator *De humani corporis fabrica*[39]. Publikacja służyć miała studentom anatomii jako pomoc dydaktyczna, szybko jednak zyskała uznanie w całej Europie, stając się podstawą dla licznych, nielegalnych edycji. Warto nadmienić, iż była to jedna z pierwszych wydanych drukiem prac Vesaliusa wyznaczająca nowy standard w zakresie ilustracji anatomicznych, co ostatecznie doprowadziło do wydania w 1543 r. jego *opus magnum*[40].

Jak dowodzą zachowane do dziś katalogi dwóch bibliotek znajdujących się w epoce baroku na terenie dawnych Prus Książęcych, a następnie Królestwa Prus w epoce baroku, dzieła Vesaliusa wzbudzały zainteresowanie nie tylko wśród ludzi nauki, ale też wśród arystokratycznych bibliofilów. Katalogi te, w obliczu rozproszenia bądź zniszczenia podczas lub bezpośrednio po II wojnie światowej tamtejszych zbiorów pałacowych, pozwalają podjąć próbę zobrazowania ich niegdysiejszej świetności. Pozyskanie do nich najwybitniejszych dzieł europejskiej nauki XVI stulecia świadczy o rozległych horyzontach intelektualnych właścicieli tych księgozbiorów. Zdaje się też dowodzić ich dbałości o prestiż własnych zbiorów, w ramach których zna-

37 APO, sygn. 42/381/0/-/209, */Katalog der Schlossbibliothek/*.

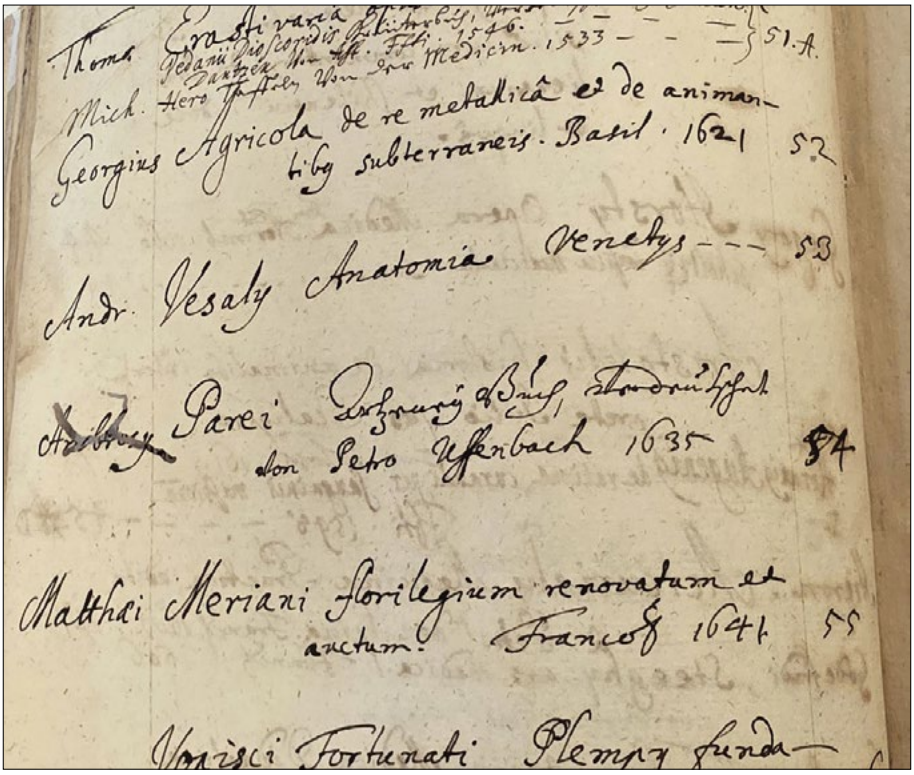
38 A. Vesalius, *Tabulae anatomicae sex*, Venetijs, Imprimebat B. Vitalis, 1538.

39 Ch.J. Singer, C.B. Rabin, *A prelude to modern science, being a discussion of the history, sources, and circumstances of the "Tabulae anatomicae sex" of Vesalius*, Cambridge 1946.

40 K.S. Jędrzejewski, *Andreas Vesalius i jego wielkie dzieło: De humani corporis fabrica,* „Folia Medica Lodziensia" 2013, nr 40/2, s. 175–176.

lazły się najpiękniejsze wytwory europejskiej typografii i grafiki książkowej epoki renesansu. Czy obie odnotowane księgi zostały unicestwione, czy też zachowały się jako zdobyczne cymelia w którymś z instytucjonalnych zbiorów Rosji? A może jako bibliofilski diament znalazły się w anonimowym, prywatnym zbiorze europejskim lub amerykańskim? Dziś na te pytania nie znamy odpowiedzi.

Il. 2. [*Katalog der Schlossbibliothek*];
źródło: Archiwum Państwowe w Olsztynie, sygn. 42/381/0/-/209; zdjęcie: A. Łuczyńska

Bibliografia

Rękopisy:

[*Katalog der Schlossbibliothek*], Archiwum Państwowe w Olsztynie, sygn. 42/381/0/-/209.

[*Inwentarz biblioteki zawiera prace teologiczne, filozoficzne, prawne, z zakresu medycyny, historii i geografii*], Archiwum Państwowe w Olsztynie, sygn. 42/381/0/-/253.

Wydania źródłowe:

Bücher-Verzeichnis der Majorats-Bibliothek von Schlobitten, angefertigt von H. Schellhorn, Berlin 1858.

Opracowania:

Barycz H., *Z epoki renesansu, reformacji i baroku. Prądy, idee, ludzie, książki*, Warszawa 1971.

Bock-Berti G.*, Aspects artistiques de l'iconographie d'André Vésale,* [w:] *Actes [du] Symposium International André Vésale,* Bruxelles 1993, s. 35–54.

Chevallier J., *La destinée des bois de la Fabrique de 1543*, [w:] *La Fabrique de Vésale. La mémoire d'un livre*, red. J. Vons, Paris 2016, s. 177–215.

Choulant J.L., Mortimer F., *History and bibliography of anatomic illustration in its relation to anatomic science and the graphic arts*, Chicago 1920.

Chwalewik E., *Zbiory polskie: archiwa, bibljoteki, gabinety, galerje, muzea i inne zbiory pamiątek przeszłości w ojczyźnie i na obczyźnie w porządku alfabetycznym według miejscowości ułożone*, t. 2: *N–Ż*, Warszawa–Kraków 1927.

Garwoliński T., *Druki medyczne XV i XVI wieku w zbiorach Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego Metropolii Warmińskiej „Hosianum" w Olsztynie*, „Forum Bibliotek Medycznych" 2017, t. 10, nr 1, s. 252–281.

Gilly C., *Die Manuskripte in der Bibliothek des Johannes Oporinus. Verzeichnis der Manuskripte und Druckvorlagen aus dem Nachlass Oporins anhand des von Theodor Zwinger und Basilius Amerbach erstellten Inventariums*, Basel 2001.

Jędrzejewski K.S., *Andreas Vesalius i jego wielkie dzieło: De humani corporis fabrica*, „Folia Medica Lodziensia" 2013, nr 40/2, s. 155–206.

Joffe S.N., *A census of the edition of 1555 of Andreas Vesalius „De Humani Corporis Fabrica"*, „International Archives of Medicine" 2009, vol. 2, no. 26 (wersja cyfrowa: https://doi.org/10.1186/1755-7682-2-26; dostęp 29.04.2026).

Keferstein H., *Biblioteka Dohnów w Słobitach. Próba charakterystyki ze szczególnym uwzględnieniem poloników*, „Roczniki Biblioteczne" 1985, r. 29, z. 1–2, s. 331–347.

Klestinec C., *Vesalius i kultura druku: publiczna sekcja zwłok jako rytuał intymny*, przeł. K. Przyłuska, „Konteksty" 2006, nr 1, s. 15–24.

Konopka S., *Wesaliusz w Polsce. W związku z 400-letnią rocznicą jego zgonu,* „Archiwum Historii Medycyny" 1965, t.28, z. 1/2–4, s. 87–96.

Krollman Ch., *Das Schlobitter Archiv und die Bibliothek*, [w:] Grommelt K., Mertens Ch. von, *Das Dohnasche Schloss Schlobitten in Ostpreußen*, Stuttgart 1962, s. 361–370.

Margócsy D., Somos M., Joffe S.N., *The Fabrica of Andreas Vesalius. A Worldwide Descriptive Census, Ownership, and Annotations of the 1543 and 1555 editions*, Leiden, Boston 2018.

Nierzwicki K., *Andreasa Vesaliusa traktat o budowie ciała ludzkiego – De humani corporis fabrica 1543 – wystawa w Bibliotece CM UMK*, „Forum Bibliotek Medycznych" 2012, t. 5/2, s. 35–48.

Nierzwicki K., *Chełmiński egzemplarz „De humani corporis fabrica" Andreasa Vesaliusa (Bazylea 1555) w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu*, [w:] *W świecie bibliologii i informatologii. Księga dedykowana Profesor Bronisławie Woźniczce-Paruzel w 70. rocznicę urodzin*, Toruń 2019, s. [59]–98.

Nierzwicki K., *Egzemplarz drugiego wydania „De humani corporis fabrica" Andreasa Vesaliusa (Bazylea 1555) w zbiorach Książnicy Cieszyńskiej w Cieszynie*. *Część II. W księgozbiorze ks. Leopolda Jana Szersznika (XIX wiek)*, „Roczniki Biblioteczne" 2021, t. 65, s. 5–28.

Nierzwicki K., *Królewiecki egzemplarz De humani corporis fabrica Andreasa Vesaliusa (Bazylea 1555) w zbiorach Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego Metropolii Warmińskiej „Hosianum" w Olsztynie*, „Z Badań nad Książką i Księgozbiorami Historycznymi" 2021, t. 15, z. 1, s. 29–55.

Nierzwicki K., *Warszawski egzemplarz „De humani corporis fabrica" Andreasa Vesaliusa (Bazylea 1555) ze zbiorów Biblioteki Narodowej: przyczynek do dziejów recepcji anatomii wesaliańskiej w Polsce*, [w:] *Dawnych ksiąg niesyty: tom studiów dedykowanych Profesorowi Januszowi Tondelowi na siedemdziesięciolecie urodzin*, pod red. I. Imańskiej i A. Wagnera, Toruń 2016, s. 167–203.

Nierzwicki K., *W poszukiwaniu anatomicznego traktatu De humani corporis Fabrica Andreasa Vesaliusa (Basel 1543, 1555) w Gdańsku*, „Biblioteka" 2019, nr 23, s. 167–207.

O'Malley Ch.D., *Andreas Vesalius of Brussels 1514–1564*, Berkeley – Los Angeles 1964, s. 111–186.

Saunders J.B. de C.M., O'Malley Ch.D., *The illustrations from the works of Andreas Vesalius of Brussels*, New York 2006.

Sidorowicz-Mulak D., Wagner A., *Dzieło Vesaliusa w oprawie Mistrza Dawida a problem początków księgozbioru króla Zygmunta Augusta*, „Roczniki Biblioteczne. Czasopismo poświęcone kulturze książki i komunikacji piśmiennej" 2015, r. 59, s. 3–24.

Singer Ch.J., Rabin C.B., *A prelude to modern science, being a discussion of the history, sources, and circumstances of the "Tabulae anatomicae sex" of Vesalius*, Cambridge 1946.

Steinmann M., *Johannes Oporinus. Ein Basler Buchdrucker um die Mitte des 16. Jahrhunderts*, Basel 1967.

Szwejkowska H., *Książka drukowana XV–XVIII wieku. Zarys historyczny*, Wrocław 1987.

Wojtkowski J., *Katalog druków XVI wieku Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego Metropolii Warmińskiej „Hosianum" w Olsztynie*, Lublin 2012.

Netografia:

The Vesalius Census, [online] https://www.vesaliuscensus.com/ [dostęp 20.04.2026].